

Motion till riksdagen 2020/21:3348

av **Jessica Rosencrantz m.fl. (M)**

En giftfri vardag

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska säkerställa att kemikaliepolitiken ska bygga på relevanta och uppdaterade vetenskapliga fakta samt utgå ifrån risk- och konsekvensanalyser, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige ska verka för en harmoniserad lagstiftning i EU med strikta gränsvärden för högfluorerade kemikalier i konsumentprodukter samt en utfasning av dessa ämnen och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ta krafttag för att minska förekomsten av kemiska föroreningar, läkemedelsrester och mikroplaster i våra vatten- och avloppstekniska kretslopp och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att verka för att striktare riktlinjer fastställs vid marknadskontroll av kemikalier och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör vara pådrivande i det internationella samarbetet för att minska exponeringen av farliga kemikalier i produktionsprocesser och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen i EU ska verka för bättre kontroller och fungerande samarbete mellan nationella tillsynsmyndigheter, i syfte att varor som importeras till EU uppfyller grundläggande krav och säkerhet, och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att relevant myndighet ska ges i uppdrag att informera allmänheten om kemikalier som kan förekomma i produkter som importeras från tredjeland med särskilt fokus på produkter för barn och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att verka för att inom EU införa ett enhetligt sätt att identifiera neurotoxiska och hormonstörande ämnen enligt WHO:s definition och tillkännager detta för regeringen.

9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska ta fram en handlingsplan med konkreta förslag och åtgärder för etableringen av kemisk återvinning av plast i Sverige och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska ta fram en handlingsplan med konkreta förslag och åtgärder mot nedskräpning och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska arbeta för att samverka inom EU för att hantera risker av kombinationseffekter av kemikalier och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska se över en standardiserad metodik för provtagning, provberedning eller analys av mikroplast i våra vatten- och avloppstekniska kretslopp och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa Sveriges beredskap gällande försörjning av kemikalier som används till rening av vatten och avlopp och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa tillgången på aktiva substanser i läkemedel, inom EU, och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om miljöpåverkan vid framställning av läkemedel och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige ska verka för att miljökrav förs in i EU:s regelverk om god tillverkningssed (GMP) och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att fortsätta arbetet som inleddes med Moderaterna i regeringen för att främja en giftfri miljö med särskilt fokus på barn och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheten att miljömärka läkemedel och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska verka för att EU:s ekodesigndirektiv ses över i syfte att bl.a. införa gemensamma kriterier för att minska utsläppen av mikroplaster från både textiltvätt i hushåll och storskaliga tvätterier i privat och offentlig regi, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige ska verka för att Echas förslag till begränsningar av avsiktligt tillsatt mikroplast blir ändamålsenligt och tillkännager detta för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen i EU ska verka för att kemikaliemyndigheten Echa har en långsiktigt hållbar finansiering och lever upp till krav på hög vetenskaplig nivå i syfte att kunna fullgöra sitt uppdrag och tillkännager detta för regeringen.
22. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör vara pådrivande i att fler farliga ämnen hamnar på EU:s kandidatlista över farliga ämnen och tillkännager detta för regeringen.
23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning om hur man tar fram en långsiktig strategi för hur man ska stärka upp tillsynen av produkter som importeras från tredjeland och tillkännager detta för regeringen.

24. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att arbetet med att fasa ut kemikalier och mikroplaster ska präglas av ett systemperspektiv, total miljöpåverkan och åtföljas av konsekvensanalyser, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

Motivering

Vi omges dagligen av tusentals kemikalier. Många av dem är livsnödvändiga och har varit avgörande för att bygga det samhälle vi har idag. Kemikalier har bland annat möjliggjort längre hållbarhet för mat, hållfasta byggmaterial och minskad risk för brand i elektronikprodukter. Kemikalier möjliggör också utveckling av mediciner som förlänger och räddar liv. Vårt moderna samhälle är på många sätt beroende av innovationer som drar nytta av kemikalier. Därigenom kan kemikalier också utgöra viktiga bidrag till den ekonomiska och sociala välfärden för medborgarna genom handel och sysselsättning.

Samtidigt finns risker med många kemikalier. Med en allt större kemikalieanvändning tillkommer också ett större ansvar för vilka kemikalier vi sprider och hur dessa långsiktigt påverkar både miljön och oss människor. Alla kemikalier är inte önskvärda överallt. En del kemikalier har visat sig påverka exempelvis människans hormonsystem och reproduktion samt framkalla allergier. Andra kemikalier kan ha stora effekter på naturen och djurlivet. Vissa ämnen bryts ner av naturen, medan andra kan påverka människor och miljö under lång tid.

Vi är måna om att de kemikalier som finns i samhället ska vara säkra för människors hälsa och för miljön när de används på ett normalt sätt. Vi anser att kemikalielagstiftningen ska ha sin grund i väl underbyggd vetenskap och utgå från riskbedömningar. Vi står bakom försiktighetsprincipen och substitutionsprincipen. Tack vare svenska miljölagar, skärpt lagstiftning inom EU och internationella överenskommelser har användningen av många farliga kemikalier minskat. Ytterligare en viktig anledning till minskningen är frivilliga åtgärder såsom miljömärkning och miljöledningssystem i företag. Men mer måste göras för att nå miljökvalitetsmålet Giftfri miljö. En verktygslåda av olika åtgärder kommer att krävas för att nå målet Giftfri miljö. En del kemikalier är så farliga att de bör förbjudas, medan användningen av kemikalier som inte är lika farliga kan regleras med andra styrmedel. Rätt utformade kan ekonomiska styrmedel spela en viktig roll för att styra produktion och konsumtion bort från miljö- och hälsofarliga ämnen. En utgångspunkt för styrmedel på miljöområdet är att de ska utformas så att förorenaren betalar i relation till sin negativa miljöpåverkan. Dessutom ska styrmedlen i största möjliga mån vara kostnadseffektiva, teknikneutrala och administrativt enkla att hantera. De bör heller inte avvika alltför mycket från motsvarande styrmedel på andra delar av den gemensamma marknaden. Samtidigt är det viktigt att styrmedel inte slår undan benen för jobb, tillväxt och innovation. Moderaterna anser att det bör tillsättas en utredning för att utveckla nya effektiva styrmedel i syfte att minska förekomsten av bevisat farliga kemikalier. Självklart ska vi driva på för att byta ut fossila material till förnybara. Men om vi ska lyckas med det måste det ske resurseffektivt och med miljö- och helhetssyn. Ett exempel är plastpåskatten. Ett av regeringens tyngsta argument då den infördes var att få renare hav, något vi moderater absolut stöder. Men eftersom 90 procent av plastskräpet i världshaven kommer från tio floder i Asien och Afrika, menar

vi att det är mer effektivt att försöka stoppa utsläppen vid källan. Därför sa vi nej till plastpåseskatten. Redan nu kan vi också se att det inte blev som regeringen tänkt. Enligt Skatteverket har statens inkomster hittills nämligen ”bara” ökat med 50 miljoner kronor till följd av plastpåseskatten, medan regeringens prognos var att den skulle ha gett åtta gånger mer. Riksdagens utredningstjänst visar också i en rapport att skatten redan lett till ökad arbetslöshet där den ledande svenska producenten av plastbärkassar har tvingats säga upp 25 procent av sina anställda. Skatter ska användas med gott omdöme och för samhällets bästa. Då måste man se till helheten.

Ytterligare ett exempel på en märklig skatt är kemikalieskatten. Den omfattar även återanvänd elektronik, vilket helt motverkar alla incitament att förlänga livslängden på produkter som redan finns på marknaden. Detta måste ändras. Varför dessa produkter ska beskattas dubbelt är oförståeligt. Vi anser att en utredning ska tillsättas som ska ta fram en handlingsplan med konkreta förslag och åtgärder för etableringen av kemisk återvinning.

Vi moderater anser att de styrmedel och skatter som har införts de senaste åren måste utvärderas ur ett samhällsekonomiskt perspektiv så att både miljönytta och andra effekter redovisas. Att direktiv till en utredning enbart handlar om att införa en ny skatt menar vi är fyrkantigt och omodernt. Det viktiga är att nå ökad miljönytta sett till produkternas hela livscykel, som med pantsystem. På det området är Sverige bland världsmästarna.

Moderaterna vill se mer av cirkulär ekonomi. Vi anser att man ska satsa pengar där de gör mest miljönytta och gynnar återanvändning. Istället anser vi att det behöver införas högre straffavgifter på nedskräpning, att vi bör öka insamlingen och återanvända mer produkter.

Moderaternas arbete för en giftfri vardag

En giftfri miljö är ett högt prioriterat politikområde för Moderaterna. Under den moderatledda regeringen tog arbetet för en giftfri miljö fart på riktigt. Giftfria miljöer för barn och unga, såsom förskolor och skolor, var särskilt prioriterat. Arbetet med att minska och fasa ut de farliga kemikalier som människor exponeras för i vardagen måste fortsätta. År 2013 lade den moderatledda regeringen fram propositionen På väg mot en giftfri vardag – plattform för kemikaliepolitiken. Det var en väl genomarbetad proposition som lade grunden för den kemikaliepolitik vi har i dag. Det finns flera åtgärder i propositionen som fortfarande inte är implementerade och vi förutsätter därför att regeringen påskyndar detta arbete.

Utöver arbetet för en giftfri vardag genomförde alliansregeringen också många viktiga reformer för havs- och vattenmiljön, varav flera är starkt kopplade till målet Giftfri miljö. Bland annat infördes en havsmiljömiljard 2006–2010. Svaveldirektivet som begränsar fartygs svavelutsläpp implementerades. Fosfater i tvättmedel och maskindiskmedel förbjöds och en särskild myndighet för havs- och vattenmiljöfrågor inrättades (HaV). Lägg därtill viktiga samarbeten för havsmiljön såsom Helsingforskonventionen (Helcom) rörande Östersjön och Oslo–Paris-konventionen (Ospar) rörande nordöstra Atlanten och Nordsjön.

Forskning och lagstiftning om kombinationseffekter

Kunskap är en avgörande faktor för att kunna föra en vetenskapsbaserad och verkningsfull kemikaliepolitik. Det finns idag åtskillig forskning om kemikaliers påverkan på miljö och människors hälsa. Kemikaliemixen som människor utsätts för i dag blir alltmer komplex.

Kombinationseffekterna, hormonstörande kemikalier som enligt forskning påverkar olika cancerformer, infertilitet, inlärningssvårigheter, fetma, diabetes – effekter som inte bara kan påverka människor negativt utan också vara mycket allvarliga ur ett samhälls-ekonomiskt perspektiv. Nyligen avslutades det internationella forskningsprojektet EDC-Mixrisk som visar att hälsoriskerna av kemikalieblandningar, den så kallade kombinationseffekten, är större än man hittills trott. Det är därför viktigt att regeringen agerar skyndsamt då det gäller lagstiftning på området. Lika viktigt är det att regeringen arbetar för att stärka samverkan inom EU för att hantera risker av kombinationseffekter av kemikalier. Begreppet kombinationseffekter är välkänt, bland annat inom sjukvården, eftersom att olika mediciner till och med kan motverka varandra. Det är därför viktigt att detta begrepp belyses ytterligare när det gäller kemikalier och människors exponering för dessa.

Samarbete mellan myndigheter

2017 beslutade regeringen att inrätta en samordningsgrupp Samtox och Toxikologiska rådet med sju svenska myndighetschefer för att tidigt kunna upptäcka potentiella kemikaliehot. Kemikalieinspektionens generaldirektör är ordförande för den nya gruppen som tillkommit på förslag från den egna myndigheten. Ansatsen till samarbetet är god – tätare samarbete behövs för att kunna samordna insatser och på sikt nå miljökvalitetsmålet Giftfri miljö. Men för att på riktigt komma till rätta med utmaningen inom EU bör regeringen utöver samarbeten mellan myndigheter i Sverige också främja och uppmuntra samarbeten mellan olika länders kemikaliemyndigheter.

Reach, den lagstiftning som är stommen i den europeiska kemikaliepolitiken, är exempelvis ett utmärkt instrument för att reglera användningen av kemikalier inom unionen. Men skadliga kemikalier kan komma in i EU genom importerade varor – och det är problematiskt. Därför bör regeringen verka för utökat och stärkt samarbete mellan kemikaliemyndigheter, och även med länder utanför EU, så att ändamålsenliga kontroller och begränsningar kan genomföras mer effektivt och komma hela den gemensamma marknaden till gagn.

Farliga ämnen med liknande egenskaper

Ett sätt att kringgå ett förbud av enskilda kemikalier kan ibland vara att skapa ett liknande ämne där någon mindre beståndsdel byts ut, men där grundegenskaperna är oförändrade. Det innebär att nya kemikalier, som har liknande eller samma egenskaper som den reglerade, är tillåtna på marknaden fram till dess att även de regleras. För att ta krafttag mot bevisat farliga kemikalier samt påskynda regleringar av dessa bör man möjliggöra en lagstiftning där man i vissa fall kan reglera ämnen med liknande

egenskaper i grupp. Regeringen bör därför verka inom EU för att en sådan lagstiftning möjliggörs. Riksdagen har riktat ett tillkännagivande till regeringen om detta, och det är angeläget att regeringen skyndsamt agerar enligt tillkännagivandet.

Kemikalieskatt och skatt på plastpåsar

Moderaterna anser att en välutformad kemikalieskatt kan bidra till att förbättra miljöstyrningen. Den utformning av kemikalieskatten som regeringen nu infört uppfyller emellertid inte kriterierna avseende miljönytta, kostnadseffektivitet och samstämmighet med styrmedel i andra delar av den gemensamma marknaden. Den fungerar enbart som en straffskatt på vitvaror och hemelektronik, något som har blivit särskilt kännbart för mindre elektronikaffärer då de inte kan ligga på stora lager. Skattens utformning ger dessutom svenska aktörer en betydande konkurrensnackdel jämfört med internationella konkurrenter och riskerar att endast leda till att Sveriges konsumenter gör sina inköp av vitvaror och hemelektronik via utländska återförsäljare, exempelvis på internet. Samma sak gäller för den av regeringen aviserade skatten på plastpåsar, vilken är oproportionerlig och mer tycks syfta till att öka skatteintäkterna än att lösa ett reellt miljöproblem. Konjunkturinstitutet tror varken att skatten kommer att minska nedskräpningen eller mängden mikroplaster i naturen eller effektivisera resursanvändningen. Ca 90 procent av plastskräpet i världshaven kommer från Asien och Afrika. Bärkassar av ekologisk bomull måste användas cirka 20 000 gånger för att de totalt sett ska ge mindre avtryck på miljön än en plastpåse. Cirka 90 procent av plastskräp i haven kommer från tio floder. Cirka 80 procent av svenska plastbärkassar är gjorda av återvunnet eller förnybart material. Lagen tros ha minskat förbrukningen av plastbärkassar med ca 20 procent. En övergång till plastpåsar gjorda på återvunnen/förnybar plast för att sedan beskatta samma påsar går stick i stäv med den cirkulära ekonomin. Moderaterna vill därför på sikt se en annan utformning av kemikalieskatten än den som infördes 1 juli 2017. Men på kort sikt är det viktigt att den nya lagen utvärderas för att säkerställa att inte branschen och svenska aktörer missgynnas. Plastpåseskatten sa vi nej till.

Kemikalier i dricksvattnet

I Sverige är vi vana vid att ha god tillgång till rent vatten. Idag är belastningen på våra reningsverk mycket stor, och många av de kemikalier, näringsämnen och andra substanser som finns i vattnet kan reningsverken inte hantera eller rena. Enligt Havs- och vattenmyndigheten är mer än hälften av svenska sjöar och vattendrag påverkade negativt i någon utsträckning. För att hejda utvecklingen krävs förebyggande insatser, så kallade uppströmsåtgärder, för att kemikalier inte ska nå vattnet i mängder som är bevisat skadliga för människa eller natur. Det krävs även så kallade nedströmsåtgärder för att rena vatten som redan förorenats.

I och med det växande antal kemikalier som idag används i olika produkter behöver bland annat reningsverken utrustas med ny teknik som reducerar läkemedelsrester och andra svårnedbrytbara föroreningar. För att påbörja denna omställning krävs att

kommunerna går i bräschen och investerar i avancerad vattenrening. Redan idag finns genom vattentjänstlagen möjlighet för kommunerna att avsätta delar av avgifterna för allmänna vattentjänster till en fond för framtida investeringar. Genom tydligare kravställning på kommunernas vattenrening kan omställningen påskyndas. Det krävs även tätare samarbete mellan stat och kommun för att kommunerna ska kunna genomföra omställningen. En möjlig väg framåt är exempelvis att enskilda kommuner genomför pilotprojekt för avancerad vattenrening i samarbete med staten.

För att rena redan förorenat vatten finns idag flera intressanta lösningar. Havs- och vattenmyndigheten fick i uppdrag av den moderatledda regeringen att bland annat initiera projekt som syftar till att rena avloppsvatten från läkemedelsrester och miljöfarliga ämnen. I de olika projekten finns flera behandlingstekniker representerade såsom exempelvis ozon och aktivt kol. Moderaterna ser även mycket positivt på olika försöksverksamheter som exempelvis inkluderar algbaserad vattenrening, vilket förbättrar reningen, sänker energiförbrukningen och ökar möjligheterna till biogasproduktion. Genom mer forskning och utveckling på detta område kan vi vända flera utmaningar till möjligheter.

Beredskapslager

Coronakrisen har gett en tydlig bild av bristerna inom svensk beredskap. Det är inte bara brist på skyddsutrustning och vissa läkemedel i kristider som vi behöver åtgärda. Tillgången på kemikalier för vattenrening och avlopp har också visat sig kunna bli bristfällig. Redan innan covid-19-pandemin fanns en medicinbrist som hotade Sveriges patientsäkerhet. Sverige saknar tillräckligt stora beredskapslager av livsviktiga mediciner. Sverige behöver därför öka sin självförsörjningsgrad rejält. Vi behöver ha en högre beredskap att försörja befolkningen, inte bara med sjukvårdsartiklar och skyddsmateriel utan också med livsmedel, drivmedel, medicin och kemikalier med mera. Att det finns beredskap för detta är fundamentalt. Det måste upparbetas en ny typ av strategisk plan för lagerhållning på flera olika områden och bättre samsyn och samverkan mellan myndigheter och näring för att bidra till en fullgod beredskapsplan för Sverige. Vi moderater anser att Sveriges beredskap gällande försörjning av kemikalier som används till rening av vatten och avlopp behöver säkerställas. Vi anser också att Sverige ska verka för att säkerställa tillgången på aktiva substanser i livsviktiga mediciner, inom EU.

Läkemedel med negativ miljöpåverkan

Den moderatledda regeringen gjorde flera satsningar som främjade avancerad rening av avloppsvatten i syfte att långsiktigt säkerställa att vårt dricksvatten är fritt från skadliga halter av läkemedelsrester och bevisat farliga ämnen. Problemen med läkemedelsrester i vatten blir dock bara större, och regeringen bör därför vidta flera åtgärder för att hejda utvecklingen. Avloppsanalyser är ett område som håller på att utvecklas världen över och som det finns ett ökat intresse för, dels för att spåra olika kemikalier i vår miljö men också för att analysera ur ett folkhälsoperspektiv. Forskare har till exempel studerat

halter av nikotin, koffein och alkohol i avloppsvattnet som kommer in till reningsverk runt om i Europa. Man vet att det som försvinner ned i toaletten kommer in i avloppsvattnet. Utifrån det kan vi mäta och räkna ut på ett ungefär hur utbredd narkotikaanvändningen är bland vår befolkning.

Brittiska University of Bath samarbetar med forskare i Sydafrika för att kartlägga 200 olika ämnen i avloppsvattnet. Målet är att upptäcka utbrott av smittsamma sjukdomar på ett tidigt stadium och minska spridningen av resistenta bakterier. Metoden kan även användas för att spåra olika kemikalier i vår miljö. Det går till exempel att mäta i vilken utsträckning vi exponeras för mjukgörare och flamskyddsmedel, genom att analysera halterna av de ämnen som bildas när de bryts ner i kroppen.

Redan idag genomförs en obligatorisk miljöriskbedömning i samband med att nya läkemedel godkänns. Även Fass innehåller information om olika läkemedels miljöpåverkan. Denna information kan exempelvis fungera som ett stöd vid förskrivning när det finns möjlighet att välja mellan två olika preparat med liknande egenskaper och pris. Patientens säkerhet och möjligheten att rädda liv är självklart alltid av högsta prioritet när det gäller läkemedel.

Under det senaste decenniet har det vid ett flertal tillfällen uppmärksammats att miljöhänsynen vid framställning av kopior på läkemedel, så kallade generika, är sämre än i de fabriker som producerar originalmedicinen. År 2017 publicerade forskare från Göteborgs universitet en studie som bekräftade detta. Forskarteamet hade fått läkemedelsföretags tillåtelse att följa tillverkningskedjan av läkemedel, alltifrån produktion av olika aktiva substanser till färdigt läkemedel. De fann då att cirka 75 procent av originalläkemedlen framställdes i länder med bra miljölagar och god kontroll av desamma, medan motsvarande andel generika som tillverkades under dessa förhållanden var knappt 30 procent. Detta är mycket oroväckande resultat. Inte minst då det gäller tillverkning av antibiotika inom generikasystemet, där det till och med har upptäckts fall där antibiotika släppts rätt ut i naturen från produktionsanläggningarna och därmed riskerar att bidra till resistensutvecklingen. Med tanke på att själva tillverkningsprocessen kan ha stor betydelse för spridning av läkemedelssubstanser till miljön bör miljökrav föras in i EU:s regelverk om god tillverkningssed (GMP).

Substitutionscentrum

Att i enlighet med substitutionsprincipen ersätta bevisat farliga ämnen med säkrare alternativ är ett viktigt led i att uppnå målet Giftfri miljö, och därför är det positivt att ett substitutionscentrum inrättas. Syftet med ett sådant centrum är att sprida kunskap till olika aktörer om kemikalier och att belysa möjligheter att ersätta ämnen med alternativ vars negativa påverkan på hälsa och miljö är mindre. Det är centralt att substitutionscentrumet samverkar med näringslivet eftersom dess tänkta målgrupp till stor del utgörs av företagare. Framförallt kan ett substitutionscentrum som tillhandahåller lättillgänglig information ge småföretagare nya möjligheter att förbättra sina produktionsprocesser, eftersom mindre företag ofta inte kan avsätta lika stora medel till forskning och utveckling som större bolag.

Fasa ut högfluorerade kemikalier

Runt om i Sverige finns områden och vattentäkter som förorenats till följd av att människor använt farliga ämnen – ofta för länge sedan. Rapporter om sådana föroreningar har kommit löpande under de senaste åren, men politiken har ännu inte satt ner foten kring lämpliga åtgärder. En grupp ämnen som omnämns allt oftare är PFAS, eller poly- och perfluorerade alkylsyror. PFAS/högfluorerade ämnen har tagits fram för att stöta bort fett, smuts och vatten. Det finns i dag 3 000 olika PFAS-ämnen på marknaden bl.a. i kastruller, arbetskläder, möbeltyger, skidvalla, regnskydd, pizzakartonger, brandskum, impregneringssprayer och skönhetsprodukter. PFAS bryts ned extremt långsamt och har vid djurförsök visat sig ge effekter på reproduktion, och immun- och hormonsystem och orsaka levercancer.

Oavsett uppkomst eller ansvarsförhållanden är PFAS i vattentäkter en problematik vi sannolikt inte hört det sista av. Europeiska livsmedelsmyndigheten, Efsa, håller på att ta fram nya kostråd för mat och dryck som innehåller PFAS. Det slutgiltiga beskedet kommer i vinter och förväntas leda till kraftigt sänkta gränsvärden för hur mycket PFAS vi bör få i oss. Ofta handlar det om vatten som förorenats i närheten av militära flygplatser. Dessa föroreningar misstänks härröra från användningen av brandskum, vilket innehåller PFAS. På andra ställen har man istället konstaterat en koppling till olika brandövningar. Vid exempelvis Kallinge flygplats i Blekinge antas saneringen bli väldigt kostsam, och i Halmsjön vid Arlanda flygplats har fiske förbjudits. Problemet kan dock vara mer omfattande än så. Mer än 3,6 miljoner svenskar får sitt dricksvatten från någon av de 109 dricksvattenanläggningar som 65 kommuner rapporterat in misstänks innehålla PFAS. Det är alarmerande.

Kemikalieinspektionen, KemI, har fått i uppdrag att ta fram ett nationellt åtgärdsprogram för att minska användningen av PFAS. I en rapport från hösten 2016 noterar KemI bland annat att PFAS klass I uppfyller kraven för att regleras inom EU och internationellt. KemI påpekar också att den utbredda användningen av PFAS inom textilindustrin endast kan påverkas genom internationell reglering, eftersom 90 procent av de textilier vi använder tillverkas utanför EU. Därför är det viktigt att Sverige är fortsatt pådrivande inom EU för att begränsa användningen av PFAS och fasa ut farliga ämnen.

EU:s lagstiftning kring matförpackningar har varit kraftigt eftersatt. Arbetet med en översyn har dock påbörjats. Konkret bör man kräva en harmoniserad lagstiftning med strikta gränsvärden för PFAS i papp, kartong, bläck, lim och bindemedel genom en starkare koppling till kemikalielagstiftningen Reach. Det är särskilt viktigt eftersom det sker en övergång till fler papp- och kartongförpackningar. Regeringen bör därtill verka för att långsiktigt fasa ut PFAS ur konsumentprodukter.

Mikroplaster

Fördelen – och nackdelen – med plast är dess oerhörda hållbarhet. Det har lett till att plastanvändningen är hög, och mängden plast som slängs likaså. Mycket plast bryts ned till mindre fragment, så kallad mikroplast, och sprids till vattendrag och hav. För att kvantifiera hur mycket mikroplaster som sprids vill Moderaterna att regeringen tar fram

en standardiserad metodik för provtagning, provberedning eller analys av mikroplast i våra vatten- och avloppstekniska kretslopp.

Kunskapsluckorna är stora när det gäller i vilken grad mikroplasterna påverkar människors hälsa och vår natur. Vi vet dock att havslevande djur över hela världen får i sig plast. Det gäller från djurplankton till musslor, vidare till fiskar och fåglar och däggdjur som lever på land. Det är inte klarlagt, men experiment pekar på att mikroplaster kan transporteras uppåt i födoväven från en art till en annan. Rovfiskar antas till exempel få i sig mikroplastartiklar via både gälarna och sina byten. Det finns alltså goda anledningar att begränsa mängden mikroplaster i våra vatten och att anta en försiktighetsprincip i frågan.

Regeringen har tidigare tagit initiativ till att förbjuda mikroplast i hygienartiklar som är avsedda att sköljas av. Detta kan i sammanhanget anses vara en reform av det mindre slaget, eftersom merparten av mikroplasten i havet kommer från andra källor såsom nedskräpning. Dessutom förväntas den svenska kosmetikabranschen på eget initiativ ha fasat ut sin användning av mikroplast till det datum då förbudet träder i kraft. Regeringen har även infört skatt på plastpåsar vars effekter på helheten redan har börjat ifrågasättas. Trots allt förbränns merparten av de plastpåsar som köps i Sverige i våra kraftvärmeanläggningar efter att de har återanvänts ett flertal gånger.

Men utan tvekan behöver mer göras på kort och lång sikt för att komma tillrätta med problematiken som mikroplast i vårt vatten utgör. Samtidigt är det viktigt att förbud och utfasning av olika ämnen baseras på helhetssyn samt aktuell forskning och evidens. Något som kan exemplifiera detta är frågan om konstgräsplaners påverkan på miljön, vilket har varit en aktuell fråga under de senaste åren. Tidigare teoretiska studier har pekat på att spill från konstgräsplaner är en bidragande faktor till mikroplaster i havet, något som däremot har ifrågasatts i aktuella forskningsstudier där faktiska mätningar har gjorts. Stämmer det kan det ha inneburit att mycket kraft och resurser har lagts på att finna åtgärder och alternativ för att ersätta konstgräset utifrån ett inkorrekt antagande, något som i sin tur kan ha fått effekter på folkhälsa och ungas möjlighet till idrottsutövning. Utan tvekan får varje beslut långtgående effekter. Ett annat stort problem är spridning av mikroplaster från tvättmaskiner. Vid tvätt av textil avges mikroplast främst genom slitage, men även genom nedbrytning. I Sverige har mikroplast från textila syntetfibrer som avges vid tvätt identifierats som den största utsläppskällan uppströms till kommunala avloppsreningsverk. EU:s ekodesigndirektiv sätter krav på teknisk livslängd, återvinning, reparerbarhet, vattenanvändning, utsläpp till miljön, informationskrav kring farliga ämnen med mera. Direktivet reglerar således standarden för tvättmaskiner. Sverige bör vara pådrivande för att uppdatera direktivet för att fasa ut fler av de mest energi- och resurskrävande produkterna, men också för att åstadkomma gemensamma kriterier för att minska utsläppen av mikroplaster från både textiltvätt i hushåll och storskaliga tvätterier i privat och offentlig regi. Vidare bör Sverige driva på för att Echas förslag till förbud mot avsiktligt tillsatt mikroplast i kemiska produkter är ändamålsenligt och snarast genomförs.

Bättre marknadskontroll av kemikalier

Produkter på den svenska marknaden måste följa gällande lagstiftning och får inte utgöra en risk för människor eller miljö. Marknadskontroller är därför nödvändiga för

att upprätthålla en sund och rättvis konkurrens. De är också en garant för att produkter som inte uppfyller EU-kraven inte ges möjlighet att konkurrera ut lagliga alternativ.

Marknadskontroller ska vara resurseffektiva och grundliga. Dessa kontroller sker idag via planerade besök hos tillverkare, importörer eller återförsäljare – men endast en liten andel varor och produkter kontrolleras.

Moderaterna vill därför öka såväl kvantiteten som kvaliteten på marknadskontrollerna. Vi ser alltså ett behov av fler och bättre kontroller. Här bör Kemikalieinspektionen ta större ansvar. Regeringen bör ge i uppdrag åt Kemikalieinspektionen att ta fram riktlinjer, vilka tar hänsyn till riskerna med spridning och exponering, för bättre marknadskontroll av kemikalier.

Problemet med produkter som inte lever upp till lagstiftningens krav tycks vara störst bland produkter som har importerats från tredjeland. Kemikalieinspektionen gjorde en jämförelse av 87 likvärdiga produkter, vilken visar att andelen varor med förbjudna ämnen var störst bland produkter från e-handelsföretag utanför EU. 43 procent av varorna som köpts från företag utanför EU innehöll förbjudna ämnen. Detta är ett EU-gemensamt problem och regeringen bör verka i EU för bättre kontroller och ökat samarbete mellan nationella tillsynsmyndigheter för att garantera att varor som importeras till EU uppfyller grundläggande krav och säkerhet.

Moderaterna anser också att konsumenterna behöver få en ökad medvetenhet om riskerna för att kunna fatta mer välgrundade beslut. Vi vill därför ge Kemikalieinspektionen eller annan relevant myndighet i uppdrag att informera allmänheten om förekomsten av förbjudna kemikalier i produkter som importeras från tredjeland.

Vikten av EU-samarbete – en förstärkning av Reach

Genom gemensamma ansträngningar kan vi minska människors och miljöns exponering för bevisat farliga kemikalier. Sedan 2007 har EU en kemikalielagstiftning, kallad Reach, för att skapa gemensamma regler på den inre marknaden. Därigenom har lagstiftningen blivit mer omfattande och ambitiös, samtidigt som miljönyttan ökat. Därför är det viktigt att Sverige fortsätter verka för en enhetlig europeisk kemikaliepolitik som fokuserar på EU-lagstiftning snarare än svenska särkrav. Vi anser särskilt att den nuvarande regeringen måste fortsätta den moderatledda regeringens ambitiösa arbete med att driva på inom EU för att öka takten när det gäller att begränsa användningen av eller fasa ut särskilt farliga ämnen, exempelvis hormonstörande ämnen och bromerade flamskyddsmedel. Regeringen måste verka för att det arbete som har inletts på EU-nivå för att införa ett enhetligt sätt att identifiera neurotoxiska och hormonstörande ämnen enligt WHO:s definition slutförs. Regeringen bör också verka för att fler farliga ämnen hamnar på EU:s kandidatlista över farliga ämnen. EU:s kemikalielagstiftning är bra men behöver bli mer omfattande.

Sverige bör fortsatt delta och vara aktivt i samarbeten likt ”Reach Up”, vars syfte är att höja ambitionsnivån i EU:s kemikaliekontroll – främst genom ett effektivare och bättre genomförande av Reach och vissa av de viktigare åtaganden som finns i det 7:e miljöhandlingsprogrammet. Sommaren 2016 genomfördes en konferens vid namn ”Reach Forward” för att utarbeta konkreta medskick till EU-kommissionen inför 2017 års översyn av Reach. Vid konferensen lyftes frågor om hormonstörande ämnen, förbättring av information från företag i registreringar och tillståndsansökningar,

förbättring av substitution och innovation samt kommunikationen i leverantörskedjor. Regeringen bör fortsatt engagera sig i liknande samarbeten i syfte att driva på för gemensamma internationella begränsningar av bevisat farliga ämnen. EU:s kemikalie-myndighet Echa spelar en central roll för en säker användning av kemikalier och för ett vetenskapligt förhållningssätt i genomförandet av EU:s kemikalielagstiftning. Regeringen bör i förhandlingarna om EU:s nästa långtidsbudget, vilken gäller från 2021, säkerställa att myndigheten får en hållbar finansiering och tillräckliga resurser.

Internationellt samarbete

Kemikalier sprids naturligt över nationsgränser via vind och vatten samt genom handel. Moderaterna är därför övertygade om att vi måste fortsätta att samarbeta internationellt i kemikaliefrågor för att minska mängden bevisat farliga ämnen som vi exponeras för och som kommer ut i naturen. Det finns flera goda exempel på hur länder har samarbetat för att minska förekomsten av farliga kemikalier. Ett exempel är Minamatakonventionen, där Sverige under alliansregeringens tid var ett av de mest drivande länderna för att skapa ett internationellt samarbete för att minska kvicksilvrets miljöpåverkan. Avtalet slöts 2013 och reglerar samtliga delar av kvicksilvers livscykel, från brytning till avfallshantering och luftutsläpp. Produkter som fortfarande innehåller kvicksilver, till exempel batterier, lampor, termometrar och andra mätinstrument, ska fasas ut till 2020 enligt konventionen.

År 2015 antogs ett frivilligt program för information om kemikalier i varor, exempelvis elektronik, leksaker eller kläder, i FN:s globala kemikaliestrategi, kallat Strategic Approach to International Chemical Management (SAICM). Programmet innehåller gemensamma mål och principer som underlättar för företag att införa informationssystem i syfte att ge andra företag, konsumenter och avfallshanterare bättre kunskap om ämnen i produkter. Fler internationella samarbeten likt detta ökar möjligheten för olika aktörer att göra aktiva val för att minska riskerna för människors hälsa och miljön.

Liknande samarbeten och initiativ bör tas för att också tillgängliggöra information om vilka ämnen som begränsas inom Reach. Det ska inte krävas att man är kemist för att som konsument välja giftfria alternativ. Detta bör ges regeringen tillkänna.

Giftfria produkter för barn

2018 genomfördes en gemensam granskning av förbjudna ämnen i leksaker av myndigheter i 17 europeiska länder. I projektet analyserades 255 mjuka plastleksaker, och av de testade leksakerna innehöll 50 något förbjudet ämne, bl.a. två dockor som fanns på svenska marknaden. Det finns många regler för kemikalier i leksaker, både i Sverige med leksaksdirektivet men också inom EU. I dag handlas det dock mycket på internet och från tredjeland som inte innefattas av EU:s strikta regler. I värsta fall kan produkter som inte är tillverkade inom EU innehålla ämnen som kan skada hälsa och miljö.

Vi moderater anser att det är viktigt att allmänheten informeras om de skadliga kemikalier som kan förekomma när man som konsument handlar från tredjeland.

Moderaterna vill därför att en relevant myndighet ska ges i uppdrag att informera allmänheten om farliga kemikalier som kan förekomma i produkter som köps från tredjeland. Moderaterna vill också att det tillsätts en utredning som kommer med förslag på hur tillsynen av produkter som importeras från tredjeland kan bli bättre.

Jessica Rosencrantz (M)

John Widegren (M)

Betty Malmberg (M)

Marléne Lund Kopparklint (M)